

Odensjö vid Bolmen

Arkeologisk utredning steg 2 2022

Odensjö (Odensjö 3:24), Odensjö socken, Ljungby kommun, Kronobergs län, Småland

Tove Wahlberg Traneskog

Arkeologisk rapport 2023:8

MUSEIARKEOLOGI SYDOST
– en del av Kalmar läns museum

Odensjö vid Bolmen

Arkeologisk utredning steg 2 2022

Odensjö (Odensjö 3:24), Odensjö socken, Ljungby kommun, Kronobergs län, Småland

Författare	Tove Wahlberg Traneskog
Copyright	Kalmar läns museum 2023
Redaktion	Johan Åstrand, Stefan Siverud
Kartor	Publicerade i enlighet med tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriverket
Förlag	Kalmar läns museum
ISSN	1400-352X

Abstract

Keywords: Småland, Bolmen

Museiarkeologi sydost has on behalf of the county administration in Kronoberg County, carried out an archaeological survey for new construction within the property Odensjö 3:24. The purpose of the archaeological survey was to find out whether ancient remains are affected by the planned work undertaking. The survey also aimed to preliminarily define newly discovered ancient remains within the survey area. Next to the survey area a Mesolithic settlement were investigated in the early 21st century.

The survey area consists of a forested slope down towards Lake Bolmen, which lies to the east of the survey area. Bolmen has been of importance to people for several thousand years as its waterways provided opportunities to travel long distances.

No archaeological remains were found during the fieldwork.

Innehåll

Sammanfattning	7
Inledning	8
Topografi och fornlämningsmiljö	9
Syfte och genomförande	13
Resultat	14
Tolkning och åtgärdsförslag	17
Referenser	18
Tekniska och administrativa uppgifter	19
Bilagor	20

Karta över Kronobergs län med platsen markerad.

Sammanfattning

Museiarkeologi sydost har på uppdrag av Länsstyrelsen i Kronobergs län utfört en arkeologisk utredning steg 2 inför nybyggnation inom fastigheten Odensjö 3:24. Syftet med den arkeologiska utredningen var att ta reda på om fornlämningar berörs av det planerade arbetsföretaget. Utredningsområdet gränsar till den tidigare undersökta boplatsen L1954:9268. Utredningen syftade även till att preliminärt avgränsa nyupptäckta fornlämningar inom undersökningsområdet.

Det aktuella utredningsområdet består av en skogbeväxt sluttning ned mot sjön Bolmen som ligger öster om utredningsområdet. Bolmen har varit av stor betydelse för människor under flera tusen år då dess vattenvägar gett möjligheter att färdas långa sträckor. Det finns flera boplats och fyndplatser med stenåldersfynd kring Bolmens södra del.

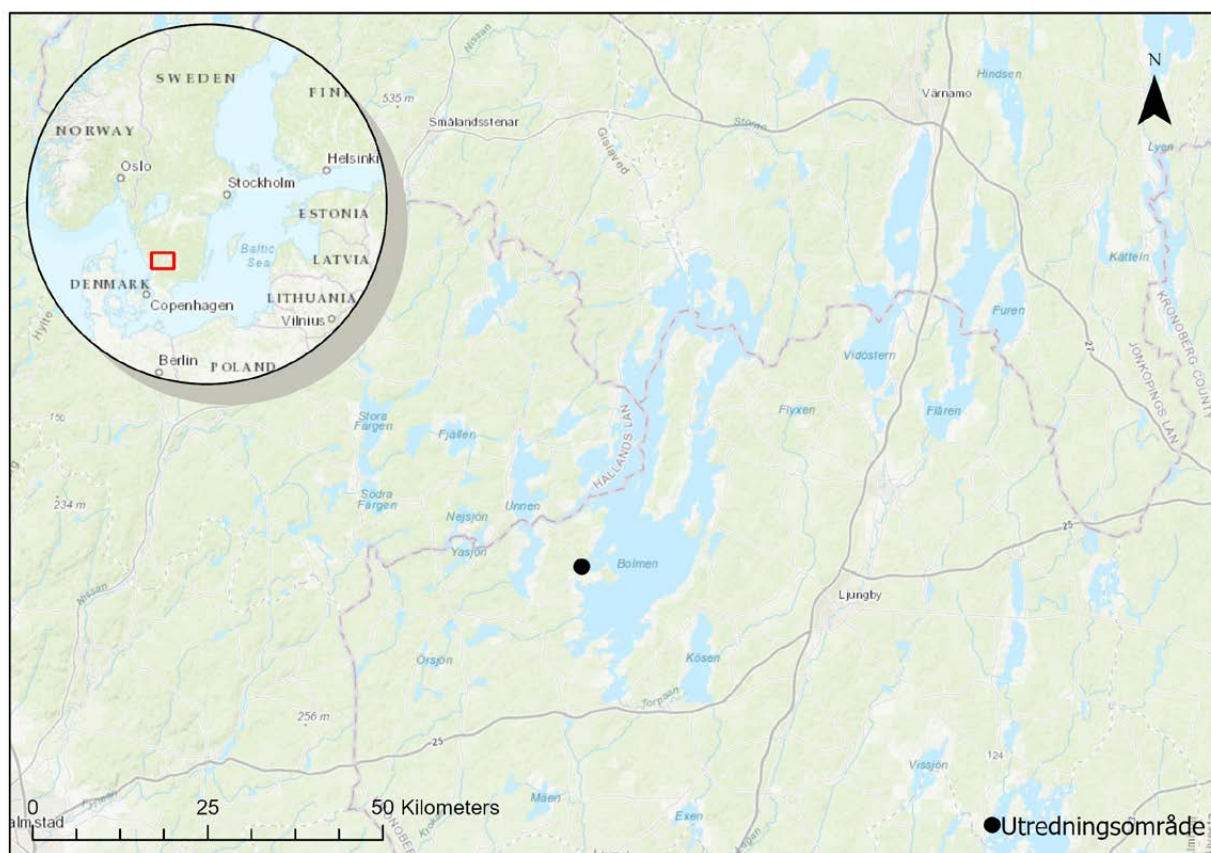
Inga arkeologiska lämningar påträffades vid fältarbetet.

Inledning

Museiarkeologi sydost har under två dagar i november 2022 genomfört en arkeologisk utredning steg 2 i Odensjö, Odensjö 3:24, Ljungby kommun. Utredningen genomfördes med anledning av en planerad nybyggnation och områdets närhet till de tidigare undersökta boplatserna L1954:9268 och L1954:9868. Utredningen genomfördes efter beslut från Länsstyrelsen i Kronobergs län och bekostades av markägaren.

Utredningsområdet var beläget i södra delen av Odensjö, Ljungby kommun, i västra delen av Småland,

Ansvarig för den arkeologiska utredningen var Tove Wahlberg Traneskog som även sammanställt rapporten. Även Carl Persson deltog i utredningen.

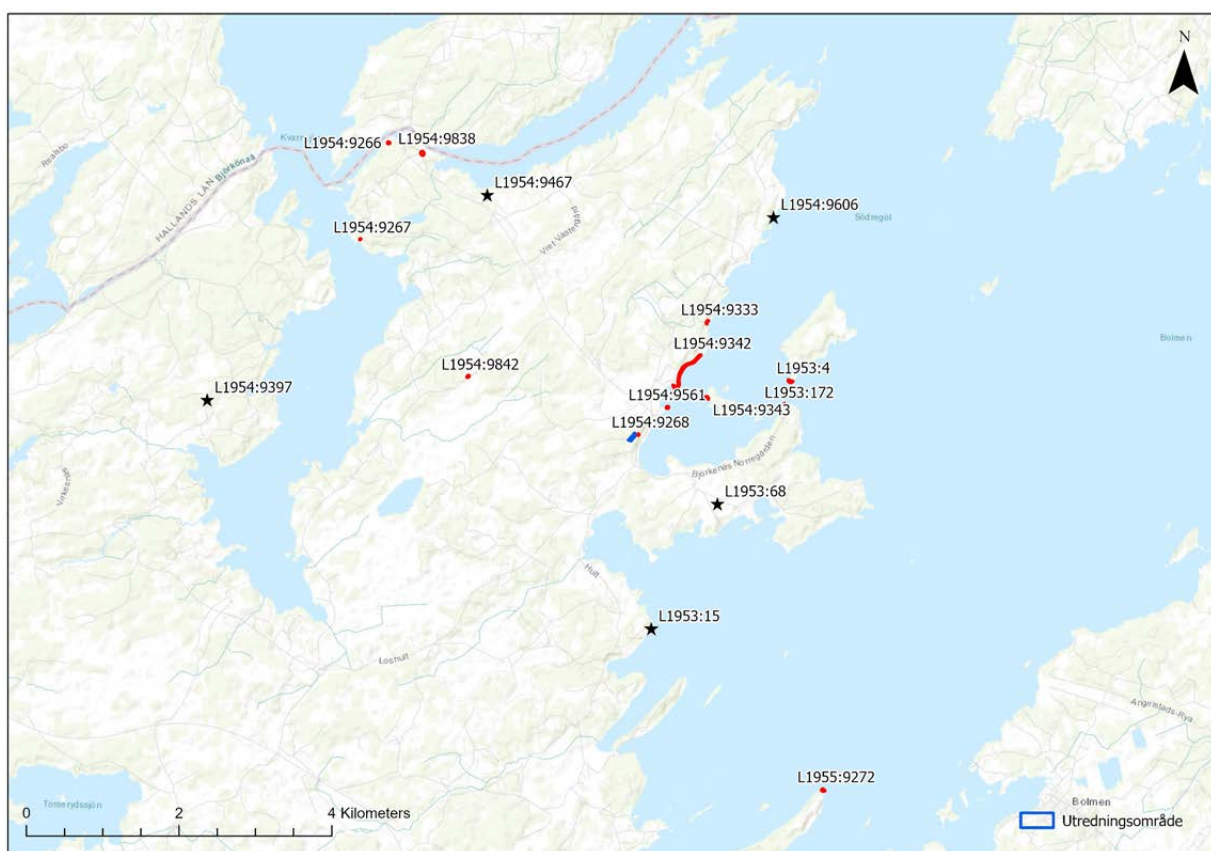

Figur 1. Utredningsområdet i Odensjö, Ljungby kommun.

Topografi och fornlämningsmiljö

Utredningsområdet omfattar cirka 3000 m² före detta skog som sluttar ner mot sjön Bolmen, vilken ligger drygt 150 m öster om det aktuella området, se figur 2. Den norra delen av området är kraftigt kuperad med flertalet större block, se figur 3. Områdets sydöstra del består av ett något flackare område med en svagare sluttning mot öster, den sydvästra delen däremot ligger något högre och tycks till viss del bestå av uppfyllt material. Utredningsområdet var vid utredningstillfället gles beväxt med yngre björk. Områdets höjd över havet är drygt 151 m.

Bolmen är cirka 184 km² stor och avståndet till kusten är cirka 55 kilometer. Dess maximala djup är 37 meter och den avvattnas via Lagan som vid utloppet har ett medelvattenflöde på 82 m³/s. Efter regleringen av Bolmen på 1950-talet är vattenståndet cirka 141 m ö h (Bock & Rickardsson 1981). Innan Bolmen sänktes på 1850-talet var vattenytan cirka 143 m ö h (Persson 2016). Under förhistorisk tid var Bolmens utsträckning väsentligt annorlunda än i dag. Den grundläggande orsaken till detta är den glacial-isostatiska landhöjningen som efter istiden höjde den norra ändan av

Figur 2. Utredningsområdet samt närliggande fornlämningar.

Figur 3. Utredningsområdet norra delar bestod av en kraftigt kuperad terräng. Fotograferat från sydost.

Bolmen snabbare än den södra vilket innebar att sjön stälptes mot söder (sjötippling). Processen karaktäriserats av en hastig regression cirka $5\,350 \pm 200$ f.Kr. varvid utloppet på 150 meters höjd vid Reftele slutade att fungera och Bolmen inte längre avvattades av Nissan. Sänkningen förklaras sannolikt av att en pasströskel i Bolmens södra ände genombröts. Efter denna tid avvattades i stället Bolmen söderut genom den nybildade Lagan (I Persson 2016). Utifrån vår förståelse av sjötipplingen kan man för Odensjös del förvänta sig att lämningar från den äldre delen av mesolitikum ligger under den nuvarande vattenytan. Att så var fallet kunde bekräftas vid lågvatten hösten 2017 då stora mängder stubbar kunde ses i Hultaviken ca 1,2 km SSV om utredningsområdet. De yttersta årsringarna på en stor stubbe belägen på 140 m ö h ^{14}C -daterades till cirka 8 290 – 7 960 f.Kr., se figur 4 (Persson 2019). Under perioden innan den snabba regressionen bör vattennivån vid Odensjö varit stabil på cirka 150 m ö h under en längre tid. Den slutundersökta boplaten L1954:9868 med en sannolik mesolitisk

datering till cirka 7 200 – 6 650 f.Kr. har sannolikt relaterat till denna vattennivå (Jönsson & Persson 2003). Bolmens vattennivå har alltså vid Odensjö förändrats vid ett flertal tillfällen. Eftersom mesolitiska boplatser vanligen förekommer i anslutning till vatten (Persson 2012) betyder detta att även små topografiska skillnader har en avgörande betydelse för sannolikheten att påträffa mesolitiska lämningar. Det förefaller sannolikt att det här berörda utredningsområdet inte varit i direkt närhet till Fornbolmen. Sannolikt har den legat några meter för högt i förhållande till den forntida stranden. Att så varit fallet antyds av frånvaron av tydligt vattenavsatt sand.

I närområdet finns sedan tidigare två kända lämningar, boplatserna L1954:9868 och L1954:9268 vilka påträffades vid en arkeologisk utredning våren 2000 (Kihlstedt 2000), se figur 5. Området berördes senare av en arkeologisk förundersökning vilket ledde till att boplaten L1954:9868 slutundersöktes 2003 (Jönsson 2001, Jönsson & Persson 2003).

Figur 4. Den provtagna tallstubben från Hultaviken med ytterligare stubbar i bakgrunden. Prov från de yttersta årsringarna daterades till 8 290–8 155 (50,1%) vilket betyder att tallen sannolikt börjat växa cirka 8 700–8 500 f.Kr. Foto: Carl Persson.

Figur 5. Boplatserna L1954:9868 och L1954:9268 i förhållande till utredningsområdet.

Boplats L1954:9868 visade spår av användning från mesolitikum fram till romersk järnålder men den bosättningsfas som lämnat flest spår var den mesolitiska fasen. Fynd och dateringar visade att boplatsen nyttjats vid några relativt samtida tillfällen under 700 år. Dateringar och fynd visade på att boplatsen använts mellan 8000 och 6500 f.Kr, respektive mellan 7200 och 6500 f.Kr (Jönsson & Persson 2003).

Många stenåldersboplatser i den västra delen av Kronobergs län är knutna till Lagan och Fornbolmens stränder (se t.ex. Persson 2012 & 2016).

Det finns en mängd kända stenåldersboplatser runt hela Bolmen och bara i närområdet kring det aktuella utredningsområdet finns ett femtontal kända lokaler (se figur 2 ovan). De är belägna längs strandkanterna och på uddar i sjön. Flertalet av lokalerna är registrerade som boplatser med fynd

av framför allt flintavslag och något kvartsavslag (L1954:9342, L1954:9343, L1954:4, L1954:9838, L1954:9266, L1954:9267, L1954:9268, L1954:9842, L1954:9606, L1953:172, L1954:9561 i Odensjö sn och L1955:9272 i Annerstad sn). De övriga lokalerna är fyndplatser för skafthålsyxor, trindyxor, stridsyxor och tvärpilar (L1954:9333, L1954:9397, L1953:15, L1953:68 och L1954:9467 i Odensjö sn) (Jönsson & Persson 2003).

Trakten runt sjön Bolmen och dess vattenvägar kopplade till kusten är alltså rika på fornlämningar. I Bolmens omgivning har ett antal mesolitiska boplatser undersökts (Persson 2012; Gustafsson 2008, 2014). Från och med mellanmesolitisk tid har människor följt vattenvägarna från kusten in till Bolmen och bott där mer eller mindre permanent. Under neolitisk tid var människor bofasta i inlandet och det finns spår från alla i Sydverige förekommande neolitiska kulturer (Persson 2016).

Syfte och genomförande

Syftet med den arkeologiska utredningen var att ta reda på om fornlämningar berördes av det planerade arbetsföretaget.

Den arkeologiska utredningen påbörjades med en mindre inventering av området för att bestämma vilka områden som lämpade sig bäst för boplatser. Då utredningsområdet till största del bestod av kraftigt kuperad terräng med flera stora block i ytan återstod ett mindre område i söder vilket låg drygt 154 m ö h.

Efter inventeringen togs sökschakt upp spridda över de delar av området som ansågs gynnsamma för boplatser, sammanlagt togs åtta schakt, se figur 6. Den sammanlagda längden på schakten uppmättes till drygt 60 m.

Metalldetektering utfördes i anslutning till de schaktade ytorna.

Inmätning skedde med en RTK-GPS där schakt mättes in i koordinatsystemet Sweref 99 TM. Fotodokumentation gjordes fortlöpande.

Figur 6. Översikt schakt inom utredningsområdet.

Resultat

Den inventering som gjordes av utredningsområdet visade att det inte fanns några ovan jord synliga fornlämningar som påverkades av exploateringen.

I områdets södra del fanns en sentida grustäkt vilken var 24 m lång samt 20 m bred. Väster om denna fanns ett flackt område som vid schaktning visade sig innehålla en del recenta massor, se figur 7.

Sökschakt

Huvuddelen av schakten (S2, 4, 5, 6, 7 och 8) lades i områdets östra del där förutsättningarna för boplatslägen bedömdes vara mest gynnsamma. Ett schakt (S3) lades i utredningsområdets nordöstra del och ytterligare ett schakt (S1) lades i områdets västra del.

Schakten grävdes skiktvis ned till 0,1–0,7 m och under matjorden bestod materialet av sand, silt samt grusig morän, se schakttabell Bilaga 1. I de flesta schakt påträffades större stenar eller markfasta block. Schakt 8 grävdes ned till orangebrunt sandigt lager med inslag av sten under vegetationshorisonten.

Grävrutor

Inom utredningsområdet lades förutom åtta schakt även tre rutor varav två lades i befintliga schakt och en ruta lades mellan två schakt. Alla rutor var 1 m² stora.

Provruta 1 lades i utredningsområdets östra del mellan två schakt, se figur 8. Rutan grävdes till 0,2 m djup och matjordslagret var drygt 0,1 m. Under matjorden fanns en brun sandig silt.

Figur 7. Schakt 1 lades i nordöst-sydvästlig riktning. Fotograferat från sydväst.

I provrutan fanns ett antal mindre stenar upp till en storlek av 0,15 m. Det fanns inga tecken på att silten var vattenavsatt. Inte heller några fynd påträffades.

Provruta 2 lades sydväst om provruta 1 och inom schakt 7. Provrutan var 0,15 m djup och matjordslagret knappt 0,1 m tjockt. Under matjorden fanns en brun siltig sand samt ett fåtal mindre stenar upp till en storlek av 0,1 m.

Figur 8. Provrutor som lades inom utredningsområdet.

Figur 9. Rutan A3 lades i schaktets södra del. Foto från söder. Foto: Carl Persson.

Provruta 3 lades i utredningsområdets sydöstra del i schakt 8, se figur 9. Vid rutgrävning kunde det konstateras att vegetationslagret var cirka 0,1 m. Under detta lager vidtog ett orangebrunt lager med sand/silt och spridda stenar. I botten av lagret, som hade en mäktighet av ca 0,2 m, fanns ett mindre inslag av grus och småsten. Varken i

schaktet eller i rutan påträffades sand som kunde förmodas vara vattenavsatt. Inte heller påträffades några fynd.

Inga under ytan dolda fornlämningar påträffades vid utredningen.

Tolkning och åtgärdsförslag

Den arkeologiska utredningen steg 2 kunde inte påvisa förekomst av fornlämningar inom området. En anledning kan vara att det aktuella området ligger på en något högre nivå över havet vilket kan medföra sämre boplatslägen. Den intelligande boplatsen L1954:9868, som uppvisade en användningstid från mesolitikum fram till romersk järnålder, ligger på en något lägre nivå.

Då det vid den arkeologiska utredningen steg 2 inte påträffades några lämningar föreslås inte några vidare arkeologiska insatser i det aktuella området.

Museiarkeologi sydost/Kalmar läns museum har inget att erinra mot de nu tänkta arbetena. Beslut fattas av Länsstyrelsen i Kronobergs län.

Referenser

- Bock, G. & Rickardsson, U. 1981. *Sänkta och utdikade sjöar i Kronobergs län*. Länsstyrelsen i Kronobergs län.
- Gustafsson, J. 2008. *Paradis i inland. Urminne* 2008/7
- Gustafsson, J. 2014. *Niotusen år i Smålandsstenar. Vikingatida gravfält, fossil åker och stenåldersboplatser*. Jönköpings länsmuseum. Arkeologisk rapport 2014:34
- Kihlstedt, B. 2000. *Arkeologisk utredning, Odensjö 3:11, Smålands Museum, Rapport* 2000:10
- Jönsson, Å. & Persson, C. 2003. *Särskild arkeologisk undersökning, Stenåldersboplatser, Odensjö, RAÄ 123, Odensjö 3:11, Odensjö socken, Kronobergs län, Småland*. Smålands museums rapport 2003:48.
- Jönsson, Å. 2001. *Arkeologisk förundersökning, Odensjö 3:11*. Smålands Museum, Rapport 2001:11.
- Persson, C. 2012. *Den hemliga sjön: en resa till det småländska inlandet för 9000 år sedan*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2012
- Persson, C. 2016. *Sjön Bolmens förändrade vattennivåer - En arkeologisk diskussion om landskapsutveckling under perioden 5300 - 2000 f. Kr. Kronobergs, Hallands och Jönköpings län Småland*. Smålands museums rapport 2016:17
- Persson, C. 2019. *Tidigmesolitiska markytor och kulturlämningar under Bolmens yta laktagelser vid extremt lågvatten under hösten 2016. Kronobergs län. Småland*. Smålands museums rapport 2019:9

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr:	431-2393-2019
Kalmar läns museums dnr:	33-331-21
Projektnummer KLM:	A2164
Uppdragsgivare:	John Jacobsen
Landskap:	Småland
Kommun:	Ljungby
Socken:	Odensjö
Fastighet:	Odensjö 3:24
X koordinat:	6305569.406
Y koordinat:	1366009.052
Latitud:	56.85753
Longitud:	13.608606
M ö h:	157
Fältarbetstid:	9-10 november 2022
Antal arbetsdagar:	2
Personal:	Carl Persson, Tove Wahlberg Traneskog
Foto, Du-nummer:	412:1-9
Dokumentation:	All dokumentation förvaras på KLM.
Inmätning:	Koordinater och höjdangivelser i rikets koordinatsystem SWEREF 99 16:30 och RH2000.

Bilagor

Bilaga 1. Schakttabell	21
Bilaga 2. Anläggningstabell	22

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt ID	Djup (m)	Fyllningstyp	Fyllningsfärg	Beskrivning
1	0,1	Silt	Ljust orangebrun	Schakt i västra delen. Mestadels påförda massor. Öster om schaktet ligger ett tidigare grustag
2	0,7	Grusig morän	Orangebrun	Flera stora stenar i schaktet. Även ett större markfast, ev berg. Fyllning av grusiga morän
3	1	Silt	Orangebrun	Mitt i schaktet fanns ett stort markfast block, därav grävdes schaktet i olika djup. Längst i väster grävdes 0,3 m, i mitten 0,6 m och i öster 1 m. Flera mindre stenar upp till 0,2 m. Färgen var brunorange men på 1 m djup kom en ljusgrå morän som tolkas vara undergrund.
4	0,7	Sand	Ljust orange	Sandig botten i ljust orange. Få stenar upp till storlek 0,15 m. Ett markfast block i norra delen.
5	0,6	Sand	Ljust orange	Markfast block i norra delen av schaktet, här fanns även en del större sten upp till storlek 0,5 m samt ett fåtal mindre stenar 0,15 m.
6	0,1	Silt	Brun	Tillägg på schaktet. Detta dock betydligt grundare, 0,1 m. Mörk sandig silt under vegetationen.
7	0,1	Silt	Mörkbrun	Sandig silt under vegetationen. En del större sten i schaktet.
8	0,15	Silt	Mörkbrun	Avtorvat schakt.

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anl. ID	Anläggning	Längd (m)	Bredd (m)	Djup/höjd (m)	Beskrivning och tolkning
1	Annan	1	1	0,2	Provruta 0,2 m djup matjord 0,1 m. Antal mindre sten upp till 0,15 m.
2	Annan	1	1	0,15	Provruta djup 0,15 m matjord knappt 0,1 m. Fåtal mindre stenar upp till 0,1 m.
3	Annan	1	1	0,2	Provruta djup 0,3 m. Matjord 0,1 m. Inslag av grus och småsten i botten.
4	Störning	24	19		Stört område med grustag från början av 2000-talet.

Adress Box 104,
S-392 21 Kalmar

Telefon 0480-45 13 00

E-post info@kalmarlansmuseum.se
Webb kalmarlansmuseum.se

